

Lessen 3D-ordening in de MRDH en advies voor vervolg

Na drie werksessies over 3D-ordening is het zinvol kort terug te blikken en te kijken wat er bereikt (par 1) en geleerd (par. 2) is. Ook is de vraag aan de orde of verdergaande 3D-netwerkvorming in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH) een vervolg moet krijgen en zo ja, hoe (par. 3)?

In het Plan van aanpak (aug 2017) is het beoogde resultaat geformuleerd (zie kader).

Beoogde resultaten

1. Bewustwording bij ondergronddeskundigen van de “breedte en diepte” van de ondergrond en de mogelijkheden, die dit biedt om aansluiting te vinden bij urgenties en uitdagingen die vooral in de bovengrond spelen;
2. Bewustwording bij ro-deskundigen van de mogelijkheden die ondergrond biedt tot verdieping van het ruimtelijk beleid en kansen (en beperkingen) van die ondergrond bij gebiedsontwikkeling en projecten in het fysieke domein;
3. Meer bekendheid bij ro- en ondergronddeskundigen van elkaars werkgebied (inclusief werk- en denkwijze) wat er toe zal leiden dat ze elkaar makkelijker en eerder zullen vinden in de samenwerking (beter, sneller, goedkoper en leuker);
4. Inzicht in kansrijke werkwijzen om ondergrond goed in te bedden in planprocessen;
5. Meer ambassadeurs voor de ondergrond en 3D-Ordening in de gemeentelijke organisatie en binnen de omgevingsdiensten (DCMR en ODH);
6. Afspraken over nut en noodzaak van verdergaande regionale netwerkvorming 3D-Ordening in de komende jaren.

Ten opzichte van het oorspronkelijk plan van aanpak is het verloop anders geweest. Was het aanvankelijk de bedoeling om het proces te doorlopen met een beperkt aantal gemeenten (3 tot 5), later is gekozen voor een open uitnodiging aan partijen in de MRDH. Gevolg hiervan is dat met een sterker wisselende samenstelling per sessie is gewerkt. In totaal hebben 24 verschillende organisaties deelgenomen. Hierdoor is er minder maatwerk geleverd toegesneden op de afzonderlijke organisaties zoals in de oorspronkelijke aanpak de bedoeling was.

Dit had ook andere gevolgen:

- De twee werelden die onder beoogd resultaat benoemd zijn (“ro-deskundigen” en “ondergronddeskundigen”), is een indeling die in de werksessies veel minder herkenbaar was. Er is een scala aan deskundigen aanwezig geweest die niet zo makkelijk in deze hokjes in te delen zijn: mensen die zich bezig houden met duurzaamheid, milieu, energie, (drink)water, klimaat en leefomgevingsbeleid. Zeker bij de kleinere gemeenten zijn er nog nauwelijks bodem- of ondergronddeskundigen (doet de milieu- of omgevingsdienst).
- De opkomst vanuit ruimte (stedenbouw/planologie) is beperkt geweest. Slechts vanuit drie gemeenten/organisaties (Midden-Delfland, Brielle en BAR-organisatie) hebben in alle sessies medewerkers RO meegedaan. Uit deze gemeenten/organisaties zijn casussen ingebracht voor de 3^e sessie.
- De drinkwaterbedrijven waren sterk vertegenwoordigd en hebben meermalen hun belang benadrukt om voorin bij planprocessen op de agenda te komen.

1. Is het beoogde resultaat bereikt?

Het is lastig om aan te geven in hoeverre er na 3 werksessies (in welke mate) sprake is van “meer bewustwording” en “meer bekendheid”. We constateren:

- Werken vanuit de maatschappelijke opgaven is voor veel mensen vanzelfsprekend dan wel meer vanzelfsprekend geworden. Het zijn vooral de bodemsectorspecialisten die hier minder ervaren in zijn en moeite hebben met de vaak abstracte formuleringen van de maatschappelijke opgaven.
- “Ondergrond doet er altijd toe” is duidelijk geworden voor de deelnemers. Ondergrond is zelden de hoofdogave (dat is de “bovengrond” ook niet”), maar dat is geen argument om er niets, weinig of pas laat in het proces wat mee te doen.
Die constatering staat nog wel haaks op vele dagelijkse praktijken. Zo bleek in twee van de drie door RO’ers ingebrachte casussen in de 3^e sessie dat ondergrond nog niet een item in de verkennende fase is. Daarbij speelt mee dat het externe stedenbouwkundige bureaus zijn die het werk hebben uitgevoerd. Oog voor de ondergrond ontbreekt bij die bureaus, maar door de opdrachtgever is er ook niet op aangestuurd. Bespreking van deze casussen in de sessie heeft voor een ondergrond- en onderzoekagenda gezorgd. De casushouders hebben ingezien, dat voor een succesvol projectverloop de ondergrond van substantiële betekenis is.
- Ervaren is dat de ondergrond omvattend is en vele uiteenlopende kwaliteiten biedt. Kwaliteiten die zowel om benutting vragen als om bescherming. Daarin verschilt de ondergrond niet van de bovengrond.
- De aangereikte werkwijze in de 2e sessie (3D-orderingsaanpak is vanuit maatschappelijke opgaven naar ondergrondagenda en -kansen werken en vervolgens naar acties) komt herkenbaar terug in de besprekingen van de casussen in de 3^e sessie. De denklijn wordt snel opgepakt.
- De bijeenkomsten zijn benut om te netwerken. Nieuwe kennissen zijn opgedaan en onderling zijn of worden afspraken gemaakt voor vervolggesprekken om van kennis en ervaring te delen.

Samenvattend bestaat de indruk dat de sessies bij de deelnemers tot meer bewustwording over kansen en belemmeringen van de ondergrond hebben geleid en dat dit op termijn kan leiden tot een meer vanzelfsprekende omgang met de ondergrond in het omgevingsbeleid. Er is gezaaid, maar of en in welke mate dat zaadje tot bloei en vervolgens tot vruchten komt, zal de praktijk leren. Ervaringen elders (in Zuid-Holland) leren dat het tijd en continue stimulansen vraagt.

Het netwerk in de MRDH heeft ten opzichte van andere regio’s in Zuid-Holland op twee punten een voordeel: (1) de samenstelling is qua disciplines sterk gemixt passend bij “omgevingsbeleid” en (2) relevante externe partijen als waterschap en drinkwatermaatschappij zitten al aan tafel.

Een continuering van het 3D-orderingsnetwerk in de MRDH kan een stimulerend middel zijn. Dit is echter niet met de deelnemers aan de sessie(s) besproken (zie beoogd resultaat 6).

2. Lessen uit drie sessies

Elke sessie heeft lessen opgeleverd. Dat geldt zeker de 3^e sessie. Die zijn vastgelegd in de afzonderlijke verslagen en worden hier niet herhaald.

- Er is veel uiteenlopende kennis en ervaring in de regio, die via het netwerk 3D-ordering gemobiliseerd kan worden. De werksessies hebben laten zien dat, waar die kennis en ervaring vanuit diverse disciplines en posities in het planproces (van visievorming tot gebruik/beheer) wordt samengebracht, meerwaarde voor de praktijken van deelnemers ontstaat. Het vraagt wel van mensen dat ze hun praktijken open stellen en het gesprek willen aangaan over bijvoorbeeld ervaringen met een 3D-orderingsaanpak of hoe lastige kwesties aan te pakken.

- Het zijn de grote maatschappelijke opgaven waar urgentie zorgt voor energie, tijd en geld. Wil bodem & ondergrond betekenis toevoegen dan moet rond die opgaven een plaats aan tafel afgedwongen worden. Dat vraagt vooral een investering in de juiste kennis. Ook moet de kennis in verbinding met de maatschappelijke opgaven op peil zijn en blijven. Je moet het zelf doen; afwachten tot je gevraagd wordt, heeft geen zin.
- De bewustwording, dat de Omgevingswet in de interne organisatie andere samenwerkingen vraagt, is veel verder ontwikkeld dan het besef dat werken in de geest van de Omgevingswet veel meer “van buiten naar binnen werken” vraagt. Participatie in het 3D-netwerk van partijen als drinkwatermaatschappijen en waterschappen draagt positief bij aan de bewustwording dat de buitenwereld van grote betekenis én omvangrijk is.
- Een sectorale of thematische benadering van bodem en ondergrond doet geen recht aan de werkelijkheid die in de ruimte altijd driedimensionaal is. Daarin schuilt de kracht van het begrip 3D-ordening. Het illustreert dat onder- en bovengrond onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.
- Het is en blijft lastig om ruimtelijke ordenaars (stedenbouwkundigen en planologen) en andere strategiebepalers bij gemeenten (bijv. projectleider Omgevingsvisie) te bereiken. Bodem en ondergrond zijn niet de begrippen waar ze warm voor lopen. Een ander “frame” is gewenst om ze in beweging te krijgen. Enerzijds kan dat bestaan uit de gedeelde (maatschappelijke) opgaven anderzijds kan dat gericht zijn op schaarste aan ruimte en strijd om ruimte. Schaarste aan ruimte en druk op die ruimte om maatschappelijke opgaven inhoud te geven, waren de katalysatoren om decennia geleden bovengrondse ordening systematisch te organiseren en ruimtelijke ordening te noemen. Dat is bij een toenemende druk op en drukte in de ondergrond een belangrijk argument om de ondergrond in samenhang met de bovengrond op te pakken bij omgevingsvisies, -plannen, -programma’s en gebiedsontwikkeling.

3. Advies met het oog op verdergaande netwerkvorming 3D-ordening in de MRDH

De drie sessies lijken een “natuurlijk” vervolg te krijgen. Allereerst door de mogelijkheid om met Aan de slag met de Omgevingswet (ADSMO) een sessie (4^e) te doen over het omgevingsplan en met de provincie een sessie (5^e) over klimaatadaptatie. De vraag of er een vervolg moet komen lijkt daarmee voorlopig niet aan de orde.

In dat licht de volgende adviezen:

1. “Go with the flow”: lift mee met wat “langs komt”, maar wat wel past binnen 3D-ordening. De thema’s voor de komende 2 sessies (Omgevingsplan en Klimaatadaptatie) zijn prioritaire onderwerpen in het werk van de brede doelgroep van het netwerk.
2. Doe recht aan 3D-ordening door interdisciplinaire thema’s en opgaven uit het omgevingsbeleid te programmeren en weg te blijven uit de “sectorale bodemhoek”.
3. Maak het niet groter en belangrijker dan nodig, maar wel zichtbaar. Drie of vier bijeenkomsten per jaar (telkens 2 vooruit geprogrammeerd datum en onderwerp) is voldoende om aandacht vast te houden en continuïteit creëren. Met een goede organisatie is het bovendien niet nodig om veel te institutionaliseren bijvoorbeeld in de vorm van een vast aanspreekpunt per gemeente of organisatie. Het gebied van de MRDH (23 gemeenten, vier waterschappen, drie drinkwatermaatschappijen, twee milieu/-omgevingsdiensten, etc.) is zo groot dat er bij elk relevant onderwerp wel minstens 25 deelnemers zullen zijn. Ook mag verwacht worden dat er voldoende praktijkvoorbeelden als input te

vinden zijn.

4. Zorg dat er continuïteit in de organisatie is, maar ook dat meerdere mensen, deels een afspiegeling van de deelnemers, zich verantwoordelijk voelen voor die organisatie. Dat impliceert dat er naast DCMR en de provincie in de voorbereiding bij voorkeur twee regiogemeenten deelnemen c.q. mensen die het leuk vinden, er echt voor willen gaan en (vanzelfsprekend) een hart voor omgevingsbeleid hebben.
5. Zorg voor een centraal aanspreekpunt (DCMR) met een vast contactpersoon en benut de logistieke en communicatieve mogelijkheden van die organisatie (website, nieuwsbrieven, social media, etc.). Maar ook allerlei (regionaal) overleg waar DCMR aanschuift (bodem- en andere platforms → liefst in de hoek van duurzaamheid en ROM). Zorg dat binnen DCMR de “achterban” is aangesloten en als ogen en oren in de regio opereert (link met advies 8). Dit kan (zal?) nog een stevige inspanning vragen.
6. Benut de “mensen” die energie meebrengen en beloon die ook. Wie actief meedoet bepaalt mede de agenda en krijgt de kans om een stevige rol in een sessie te hebben.
Wie zijn dat? DCMR, provincie Zuid-Holland, HHDelfland, Evides, Dunea, diverse gemeenten (Brielle, Nissewaard, BAR-organisatie, Westland, Midden-Delfland, Rotterdam, Schiedam, Maassluis (3x aanwezig) en mogelijk ook Vlaardingen, Lansingerland, Leidschendam-Voorburg, Pijnacker-Nootdorp, Hellevoetsluis, Delft, Werkorganisatie Duivenvoorde, Den Haag en WSHD (2x aanwezig).
7. Zelforganisatie vanuit de regio is een mooi streven, maar als er twijfels zijn of dit goed gaat lopen (door bijvoorbeeld beperkte capaciteit), dan is een externe adviseur handig om de zaak aan te jagen (qua organisatie en inhoud) en kan efficiënt de facilitatie van sessies geregeld worden. Daar staat wel een kostenpost tegenover.
8. Zoek een vorm voor (periodieke) vraagarticulatie onder de deelnemers. Dat kan op verschillende manieren zoals vragen aan gemeenten, via terugkoppelingen vanuit accountmanagers van DCMR bij gemeenten, sonderen van relevantie van bepaalde thema's bij gemeenten en via een agendapunt tijdens een volgende sessie.

Bijlage: Deelnemende organisaties per de sessies

	sessie 1	sessie 2	sessie 3	totaal
Gemeenten				
BAR-organisatie (Barendrecht/Albrandswaard/Ridderkerk)	xxx	xxxx	xxx	10
Brielle	xx	xx	x	5
Capelle aan den IJssel				
Goeree-Overflakkee				
Hellevoetsluis	x	x		2
Krimpen aan den IJssel	x			1
Lansingerland	x	xx		3
Maassluis	x	x	x	3
Nissewaard	x	xx	x	4
Rotterdam	xxxxx	xxxx	xxx	12
Schiedam	x	xx	xxx	6
Vlaardingen	xx	xx		4
Westvoorne				
Delft	xxxx	xx		6
Westland	x	xx	x	4
Leidschendam-Voorburg	x	xx		3
Zoetermeer		x		1
Den Haag	x	xx		3
Midden-Delfland	xx	x	x	4
Pijnacker-Nootdorp		xxx	xxx	6
Werkorganisatie Duivenvoorde (Voorschoten/Wassenaar)	xx	xx		4
Waterschappen				
Waterschap Hollandse Delta	xx	x		3
Hoogheemraadschap van Delfland	x	x	xx	4
Waterschap Schieland en Krimpenerwaard				
Drinkwaterbedrijven				
Drinkwaterbedrijf Dunea	xxx	xx	xx	7
Drinkwaterbedrijf Oasen				
Drinkwaterbedrijf Evides	xx	xxx	xx	7
Provincie en omgevingsdiensten				
Omgevingsdienst Rijnmond	xxx	xxx	xxx	9
Provincie Zuid-Holland	xxx	xxx	xx	8
Omgevingsdienst Haaglanden				
totaal aantal deelnemers	43	48	28	119
<i>Rijkswaterstaat</i>		x		
<i>H2Ruimte</i>	xx	x	xx	
		3x aanwezig		
		2x aanwezig		